

COCTEAU A FILMRŐL, A KÖZÖNSÉGRŐL ÉS A KRITIKUSRÓL

Jean Cocteau: *Entretiens autour du Cinematographe* c. könyvből.

A film végzete, hogy mindig és feltétlenül sikert követel. Ez a szinte elháríthatatlan akadály a nagy előállítás költségei és a tömegbevétel szükségességének a következménye. A művészetek műzsái szegények. Csak a filmé gazdag. Nagyönis gazdag és éppen ezért egyetlen csapással megsemmisíthető. Azonkívül a közönség nagyrésze a mozit úgy tekinti, mint átjáróházat, csak szórakozást, melyben az ember — sajnos, így szokták meg — teljesen felületes szemlélő.

Amit ma általában mozinak nevezünk, azt még most sem szokás úgy emlegetni, mint az elmélkedésre való alkalom lehetőségét. Az ember bemegy a moziba, kicsit odafigyel, kicsit odanéz, aztán máris kimegy és az egészet elfelejti.

Szerintem azonban a film ennek ellenére is a gondolatok kifejezésének hatalmas és hathatós eszköze. Még olyan tömegek esetében is, akik a gondolkodástól idegenkednek. Eszköz arra, hogy bizonyos, meghatározott dolgokat — a tinta és a papír kerülőútja helyett — a vizualitás nyelvén mondassák el.

A film sajátos mondatszerkesztést, mondattant követel, amely csak az egymásrakövetkező képekkel és bizonyos képsorokkal érhető el. Mindenestre nem szabad meglepőd-nünk, ha az egyéni stílusnak a képi változata a felületes fordításokhoz és vezércikk-írásmóddhoz szokott nézőt zavarja. Ilyen néző számára Montaigne stílusának képi változata éppen olyan nehezen érhető, mint az eredeti szöveg.

A filmben az a törekvésem, hogy megakadályozzam a képek gyors és sima elfutását. Ezért a képeket hol szembe állítom egymással, hol egymásba iktatom, hol összekapcsolom, természetesen anélkül, hogy a film egészének a reliefjében bármilyen kárt okoznék. Nos, éppen ez az a sokat panaszolt buktató, amelynek alapján

a filmkritikusok, valamit filmszerűnek neveznek, és amelyet a film stíluskarakterének mondanak. Gyakran írják a kritikusok, hogy a film jó, de nem filmszerű, vagy a film ugyan nem szép, de viszont filmszerű. Ezzel arra kényszerítik a filmet, hogy inkább váljék a szórakozás, mint a szellem és gondolat művészi kifejező eszközévé. Őket magukat viszont arra ösztönzi, hogy egy olyan filmalkotást is ötven sorral intézzenek el, amely gyakran húsz év munkáját és tapasztalatát sűríti.

A film nem jelent korlátlan művészi szabadságot. Sajnos, sok a tilalom. És itt nem is a valóságos engedményekre gondolok (melyeket a tőkének, cenzúrának kell tenni), hanem arra a felelősségtudatra, amely — anélkül, hogy erről számot adnék önmagának — irányít és bizony sokszor akadályozza az alkotást.

A legteljesebb szabadságot talán a »Sang d'un Poete« című filmemnél éreztem, mivel ez teljesen privátjellegű megbízás alapján készült és mivel én akkor még a filmművészet-ről semmit sem tudtam. A megbízómat, aki tulajdonképpen rajzfilmet akart velem csináltatni, meggyőztem arról, hogy készítsünk egy játékfilmet, amelynek belső mozgási szabadsága éppen olyan, mint a rajzfilmé és a szereplőket, helyszíneket is a rajzoló szabadságával választjuk és váltogatjuk. Természetesen a műteremben mindenki bolondnak tartott és a szakmabeliek fíradhatatlanul »ugrattak«. A véletlen, vagy az, amit annak nevezünk, azonban gyakran segített. Íme egy példa.

A film forgatásának a végén voltunk már és az utolsó felvételeket csináltuk, amikor a műteremben váratlanul megjelent a takarításmélyzet és lázas seprésbe fogott. Hatalmas porfelhő kerekedett pillanatokon belül. Azonnal panaszt akartam tenni. Az operatőröm azonban visszahúzott, mert felismerte, hogy

a kép szépségét éppen a porfelhőn áttört fények adják meg.

A filmművészet: kézművesség. Egy mű, amelyet más ír és más filmesít meg, csupán fordítói munka és igazi írói igen kevésbé érdekelhet, hacsak nem a pénztárcája miatt. Ahhoz, hogy a filmművészet az íróhoz méltóvá váljék, szükséges, hogy az író fölemelkedjék a művészet méltóságára. Arra gondolok, hogy az író ne félkezzelel odavetett művet adjon filmesítésre, hanem olyat, amelynek stílusa egyenértékű írói tollának rangjával, stílusával.

A legszebb filmeket az oroszok csinálták. Tegnap újra megnéztem a Patyomkin-t. Eisensteinnek ez a filmje és a csodálatos »Vihar Ázsia felett« a képpé vált elbeszélésnek klasszikus típusai. Montázművészetük pedig Tolsztoj írásművészetét is megközelíti, mivel ilyen filmek részleteinek írói tolmácsolására csak zseni lenne képes.

Nagyon boldog voltam, amikor megtudtam, hogy bizonyos számú

mozilátogató ötször-hatszor is megnézte az »Orpheus« című filmemet. Ezen a moziellenőrök nagyon csodálkoztak. Számomra viszont ez jó jel volt. Ugyanis a mozi sokáig csak átjáróháznak tekintették, ahová úgy jár az ember, mint söntésbe egy pohár sörre.

Eppen ezért is tulajdonítottam a filmkluboknak olyan jelentőséget. A filmklubokat minden erőnkkel támogatni kell. Jómagam nem utolsósorban ezért is vállaltam el a Filmklubok Egyesületének elnöki tisztjét.

Az a tény, hogy az első és a második filmem közt húsz év telt el, bizonyítja, hogy a filmet ugyanolyan művészetként értékelem, mint a rajtot vagy költeményt. Mégpedig olyan rajz vagy költeményként, amely oly sokba kerül, hogy képtelenség az utána következőt akár csak tervezni is. Gondoljuk jól meg, hogy milyen ritka egy olyan mecénás, aki alkalmat ad egy írónak arra, hogy önmagát vizuálisan kifejezze. Ki az, aki százmilliót ad egy fiatal embernek, hogy vágyait, elképzeléseit, önmagát tetszése szerint filmen megvalósítsa?

Ha valaki keskenyfilm kísérleti munkásságomról szóló történeteimet ismeri, könnyen tréfás ugratásnak vélheti az egészet, ami az én koromban bizony meglepő. Ezzel kapcsolatban szeretném Picassot idézni, aki amikor szemére vetették, hogy ő valójában tréfamester, azt válaszolta, hogy minden nagy festő tréfamester volt, mert jóval előbb megalkotta a válaszokat olyan kérdésekre, amelyek időben sokkal később születtek és ezzel tulajdonképpen saját kortársait is kigúnyolta.

Ne féljünk hát a tréfától! Hiszen ezek a megfeszített szellem pihenői, amelyek teljesen készen, fáradságmentesen születnek akár a kisgyerek találó aranymondásai.

Korábban a művész a hallgatással találta magát szemben. Ma ez a hallgatás borzalmas zajjal jelentkezik.

Cocteau rendezői elképzelését illusztrálja az »Egy költő vére« című film egyik jelenetének forgatásakor

Madeleine Sologne és Jean Marais Cocteau híres filmjének, »Az örök visszatérés«-nek szerelmespárja

Mindenki minden lében kanál. Manapság már ott tartunk, hogy a butaság is gondolkodik. Ez páratlan, egyedülálló eset. Párizsban minden néző azt hiszi, hogy jobban ír, mint a szerző és jobban játszik, mint a színész. Nincs többé közönség, csak bírálók vannak. Csak individualista tömeg, amely képtelen arra a kollektív hipnozusra, amely nélkül egyetlen színdarabnak sincs létjogosultsága.

Én nem is a publikumot, a nagyközönséget vádolom, hanem azt a hazug »elitét«, amely köztünk és a nagyközönség közt áll. Ez a hamis, nem igazi elit csak a divat szerint él és gondolkodik és mihelyt egy színdarab vagy film nem felel meg az éppen akkori divatnak, azonnal készek ráütni a bélyeget; »nem modern!«

Istenem! Nem »modern«, mint minden, ami számít és ér valamit és megtagadta a butaság diktátumának az engedelmességet.

Mi lenne belőlünk, ha nem létezne a nagyközönség fellebbezési fóruma és nem lenne külföld, ahová a mi művészi törekvéseink hosszú határidő után végre eljuthatnak?

Egyetlen kritikus van, aki értékebb, mint a többi, mégpedig: Léautaud. De ő nem néz filmeket. Ha jó színdarabot lát, arról beszél, ha rosszat, akkor a macskájáról. Igaza van.

Egy művet megírni, egy színdarabot, vagy filmet megalkotni, nem egyenlő ugyanannak az elolvasásával vagy megtekintésével. Hogyan tud valaki például egy olyan színdarabot vagy filmet megemészteni

két óra alatt, amelynek kidolgozásához és létrehozásához nekünk oly sok és hosszú időre volt szükségünk?

Ha mi megfogadnánk a kritikások, újságírók, egyszóval kortársaink tanácsait és annak megfelelően cselekednénk, akkor éppen ezek az újságírók és kortársak lennének azok, akik tőlünk legelőször elfordulnának és még azt a legkisebb elismerést is megtagadnák tőlünk, hogy személyünkről megemlékezzenek. Ezeket az embereket éppen az a titkos erő vonzza, amelyet elutasítanak és amelytől az ő véleményük szerint meg kell szabadulnunk. Holott éppen ez az erő biztosítja létezésünk, amelyet ők ugyan konstatálnak, de amelynek analizálására képtelenek. Úgy vélik, hogy mi valamilyen tévedés vagy szerencsés véletlen folytán létezőnk és ha megfogadjuk tanácsalkat, akkor tévedéseink megszűnnek és az a bizonyos szerencsés véletlen szolid és törvényes pozícióvá szelődül és így ahelyett, hogy rossz végünk lenne, minden jóra fordul majd...

A film megsokszorozza lehetőségeinket, hogy a nézőkkel találkozzunk. Ez azelőtt nemigen fordulhattott elő. Legalábbis sokkal lassúbb folyamat volt a könyvek korában és gyakran csak az író halálakor következett be. Számptalan levelet kapok a mozilátogatóktól. Ezek azonban sohasem egyeznek vagy hasonlítanak bírálóm és kritikusaim gyűlölködő cikkeihez és nem is aggódnak e cikk miatt.

Összeállította: LUKÁCS ANTAL